

KAITEN NUKARIYA

ISTORIA ZENULUI

DOCTRINA ȘI PRACTICA ZEN
ÎN CHINA ȘI JAPONIA

Traducere din limba engleză:
MARIAN STAN

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

INTRODUCERE	5
CAPITOLUL I ZENUL ÎN CHINA	13
CAPITOLUL II ZENUL ÎN JAPONIA	38
CAPITOLUL III SCRIPTURA ZEN ESTE UNIVERSUL ÎNSUȘI	63
CAPITOLUL IV BUDDHA, MINTEA UNIVERSALĂ	82
CAPITOLUL V NATURA OMULUI	109
CAPITOLUL VI ILUMINAREA	136
CAPITOLUL VII VIAȚA	173

CAPITOLUL VIII	
ANTRENAMENTUL MINȚII	
ȘI PRACTICA MEDITAȚIEI	198
Note suplimentare la text	241
Bibliografie selectivă	267

Introducere

Geografic vorbind, buddhismul este împărțit în două școli – cea sudică, mai veche și mai simplă, și cea nordică, mai târzie și mai sofisticată ¹. Prima, întemeiată în special pe textele pāli² este cunoscută drept Hinayāna (Micul vehicul)³ sau doctrina inferioară; a doua, întemeiată pe diverse texte sanscrite⁴ este cunoscută drept Mahāyāna (Marele vehicul)

¹ Școala de Sud are adepți în Ceylon, Birmania, Siam, Asam etc., în timp ce Școala de Nord s-a răspândit în Nepal, China, Japonia, Tibet etc.

² În principal, ele constau din cele Patru *Nikāya*: (1) *Dīgha Nikāya* (textele *Dirghagama*, traduse în chineză de Buddhaya în 412-413 d.Ch.); (2) *Majjhima Nikāya* (textele *Madhyamagama*, traduse în chineză de Gautama Śāṅghadeva în 397-398 d. Ch.); (3) *Samyutta Nikāya* (textele *Samyuttagama*, traduse în chineză de Gunabhadra la începutul dinastiei Sung, 420-479 d. Ch.); (4) *Anguttara Nikāya* (textele *Ekottaragama*, traduse în chineză de Dharmānanda în 384-385 d.Ch.). Dintre aceste scrieri Hinayāna, Rhys Davids a tradus în engleză douăzeci și trei de sutta în „Cărțile Sacre ale Orientului”, vol ii-iii, și alte șapte sutta în „Cărțile Sacre ale Orientului”, vol. xi.

³ Buddhiștii din Școala de Sud nu și-au spus niciodată Hinayāna. Numele este o invenție a buddhiștilor de mai târziu, care au simțit nevoia să se numească Mahāyāna pentru a se deosebi de forma anterioară a buddhismului. Observăm că termenul „Hinayāna” apare frecvent în textele Mahāyāna, lipsind însă din scripturile Hinyāna.

⁴ *K'-yuen-luh*, un catalog al scrierilor canonice din tradiția buddhiștă oferă titlurile a 897 de sutre, însă maeștrii acestei școli consideră a

sau doctrina superioară. Specialiștii occidentali sunt familiarizați mai ales cu preceptele Școlii de Sud. Astfel, când se referă la buddhism, ei au în vedere doar curentul de gândire sus-amintit. Despre Școala de Nord se cunosc destul de puține lucruri, deoarece majoritatea textelor originare s-a pierdut iar învățăturile izvorâte din aceste texte sunt redactate în chineză, tibetană sau japoneză, limbi greu accesibile cercetătorului nebuddhist.

Unii se grăbesc să califice întregul sistem al învățăturilor buddhiste ca fiind „pesimist” sau „nihilist”⁵, deoarece buddhismul a fost adoptat în egală măsură de popoare cu temperamente și niveluri culturale diferite. În decursul a aproape 2500 de ani, în sânul său s-au ivit concepții foarte variate și chiar diametral opuse. Numai în Japonia există în prezent treisprezece secte principale⁶, buddhismul fiind aici

fi cu adevărat importante doar aproximativ 20 de texte. Dintre ele, Max Müller a tradus în engleză *Marea Sukhavati-vyuha-Sūtra*, *Mica Sukhavati-vyuha-Sūtra*, *Vajracchedika-Sūtra*, *Marea Prajñā-paramitahradya-Sūtra*, *Mica Prajñā-paramitahradya-Sūtra* iar J. Takakusu a tălmăcit în engleză *Amitayur-Dhyāna-Sūtra* în seria „Cărțile Sacre ale Orientului”, Vol. xxi. *Saddharma pundarika-Sūtra* a fost tradusă în engleză de către Kern în „Cărțile Sacre ale Orientului”, vol. xxi. E util să comparăm aceste texte cu lucrarea „Outlines of Mahāyāna Buddhism” de D. Suzuki.

⁵ Curentul Hinayāna este, în general, înclinat spre pesimism, în timp ce Mahāyāna propune o viziune optimistă asupra vieții. Chiar dacă unele sutre Mahāyāna pledează în favoarea nihilismului, altele promovează idealismul sau realismul.

⁶ (1) Secta Tendai, incluzând trei subsecte; (2) Secta Shingon, incluzând unsprezece subsecte; (3) Secta Ritsu; (4) Secta Rinzai, incluzând paisprezece subsecte; (5) Secta Soto; (6) Secta Obaku; (7) Secta Jodo, incluzând două subsecte; (8) Secta Shin, incluzând zece subsecte; (9) Secta Nichiren, incluzând nouă subsecte; (10) Secta Yuzu Nenbutsu; (11) Secta

în plină înflorire, ceea ce nu se poate spune și despre situația din alte țări. Iată de ce Japonia este cel mai bun exemplu dacă dorim înțelegerea modului de viață al unei țări unde majoritatea populației se supune principiilor călăuzitoare ale Școlii de Nord. A-i studia religia înseamnă a pătrunde în tainele Mahāyāna, un tărâm aproape necunoscut Occidentului. Cercetându-i credințele, nu ne propunem să dezgropăm vestigiile buddhismului de acum douăzeci de secole, ci să cunoaștem direct tradiția Mahāyāna ce continuă să-i anime pe credincioși chiar și în zilele noastre.

Această carte a fost scrisă pentru a demonstra că perspectiva din care Mahāyāna privește viața și lumea este profund diferită de cea a școlii Hinayāna, curentul de gândire la care se referă cercetătorii occidentali atunci când vorbesc despre buddhism. Ea dorește să arate cum religia buddhistă s-a adaptat condițiilor existente în Extremul Orient și să dea seamă asupra vieții spirituale din această zonă.

Faptul că, dintre cele treisprezece secte din Japonia, am ales să ne ocupăm tocmai de școala Zen⁷, se datorează copleșitoarei sale influențe asupra întregii națiuni, precum și poziției singulare pe care o deține între religiile lumii. În primul rând, trebuie să știm că Zenul a apărut o dată cu buddhismul

Hosso; (12) Secta Kegon; (13) Secta Ji. Dintre aceste treisprezece grupări, doar Rinzaï, Soto și Obaku sunt afiliate Zenului. Pentru alte informații, se poate consulta volumul „A Short History of the Twelve Japanese Buddhist Sects” de B. Nanjo.

⁷ Zen este o prescurtare a cuvântului Zenna, lecțiunea japoneză a cuvântului *ch'an-na* (*ch'an*). Acest termen e la rândul său versiunea în limba chineză a termenului sanscrit *dhyana* sau „meditație”. El se referă la întregul corpus de precepte și tehnici specifice Școlii Zen, considerată o ramură a buddhismului Mahāyāna (Marele Vehicul).

însuși, ba chiar anterior acestuia, căci practicile sale meditative nu se deosebesc prea mult de cele ale asceților din India prebuddhistă. Din acest punct de vedere, Zenul oferă material din abundență pentru studiul comparat al religiilor.

Apoi, în ciuda vechimii lor, ideile promovate de adepții Zenului sunt novatoare, asemănându-se cu preceptele mișcării Noii Buddhști.⁸ Această coincidență poate explica eoul semnificativ de care se bucură în prezent unii tineri reformatori ai buddhismului japonez.

În al treilea rând, sectele buddhiste, asemeni tuturor religiilor nebuddhiste, pun accentul pe autoritatea scripturară; însă Zenul o relativizează, pe motiv că ideogramele (cuvintele) sunt incapabile să exprime pe de-a-ntregul adevărul, pe care doar mintea este menită să-l experimenteze.^{9*} În consecință, potrivit accepțiunii Zen, adevărul realizat de Śākya-muni odată cu Trezirea sa nu a fost transmis pe cale orală, nici cu ajutorul scripturilor, ci în mod direct, de la mintea maestrului la cea a discipolului, de la o generație la alta, până în zilele noastre. Referindu-se la scripturi, maștrii Zen nu se sfiesc să vorbească despre „risipă de hârtie”¹⁰, fapt fără precedent în istoria religiilor lumii.

În al patrulea rând, dacă buddhismul, ca și celelalte religii, își venerează întemeietorii, considerându-i drept ființe

⁸ Grupul intitulat „Noii Buddhști” cuprinde persoane care au renunțat la vechile precepte buddhiste. Numărându-se printre curentele cu influență în Japonia, el editează organul de presă *Noul Buddhism*.

⁹ * Prin „minte” se înțelege conștiința cosmică profundă „hishiryō” (gândirea de dincolo de gândire), așa cum se va vedea în capitolele următoare (N.T.).

¹⁰ Lin Tsi Luh (Rinzai-roku).

supraumane, pentru practicanții Zen, Buddha este doar un predecesor, al cărui nivel spiritual urmăresc să-l atingă. Mai mult, ei seamănă pe cel rămas în exaltarea specifică stării de buddhitate cu cineva legat de un lanț de aur, deplângând această robie. Unii nu s-au sfiit să declare că Buddhașii și Bodhisattvii sunt sclavii și slugile lor¹¹. O astfel de atitudine este greu de imaginat la adepții altor religii.

În al cincilea rând, deși nebuddhiștii etichetează buddhismul drept idolatrie, Zenul nu are nimic comun cu accepțiunea curentă a termenului. Propunând o viziune foarte elevată asupra Divinității, el este departe de orice formă de idolatrie; ba, uneori adoptă o atitudine net iconoclastă, precum Tan Hia¹² care, într-o dimineață geroasă, s-a încălzit punând pe foc niște statui de lemn înfățișându-l pe Buddha. Iată de ce suntem convinși că descrierea stării de fapt din interiorul buddhismului va spulbera prejudecățile întreținute împotriva lui.

În al șaselea rând, încă o particularitate Zen privește modul său unic de a exprima intuițiile religioase de mare profunzime prin anumite gesturi ciudate precum ridicarea unei perii, lovirea unui scaun cu bățul, emiterea unui țipăt puternic și altele de același tip. Grație acestor exemple pe cât de șocante pe atât de grăitoare, cei interesați de studiul religiilor

¹¹ „Śakya și Maitreya”, spune Goso, „sunt sclavii altei persoane. Cine este cealaltă persoană?” (*Zen-rin-ru-ju*, vol. i., p. 28).

¹² Un maestru Zen chinez, binecunoscut pentru ciudățeniile sale, mort în 824 d. Ch. Pentru detalii asupra acestei povestiri, vezi *Zen-rin-ru-ju*, Vol. i. P. 39

vor înțelege mai bine cât de diferite pot fi formele sub care se exprimă religiozitatea.

Pe lângă aceste caracteristici, Zenul se remarcă și prin tehnicile sale fizice și mentale. S-a dovedit că Zazenul¹³ practicat zi de zi ameliorează sensibil starea fizică a discipolului. Datele istorice arată că, în ciuda unui stil de viață extrem de simplu, maeștrii Zen se bucură de longevitate. Mult mai interesante sunt, însă, tehnicile sale mentale. Discipolul se menține la distanță egală între tumultul necontrolat al pasiunii și apatia devitalizantă, fără a fi nici sentimental, nici lipsit de inteligență, nici sclav al reacțiilor afective, dar nici insensibil.

Astfel, tehnicile acestea pot vindeca multe boli psihice cauzate de tulburări nervoase, fiind o adevărată hrană pentru un creier obosit, ca și un excelent antidot împotriva somnolenței și a lenei mentale. Ele conduc la autocontrol, reușind astfel să domolească patimi precum mânia, gelozia, ura și altele asemenea, și trezind simțăminte nobile ca generozitatea, compasiunea, mila. Aceste tehnici reprezintă o cale către Iluminarea supremă, întrucât spulberă iluzia și îndoiala. Odată cu depășirea egoismului, dorințele impure dispar, adevărata moralitate se exprimă neîngrădit, și în cele din urmă, înțelepciunea înnăscută se poate manifesta.

Nu putem insista îndeajuns asupra importanței istorice a Zenului. După ce a fost adus în China în secolul al VI-lea d. Ch., a câștigat teren în timpul dinastiilor Sui (598-617) și Tang (618-906), bucurându-se de un ecou fără egal printre școlile

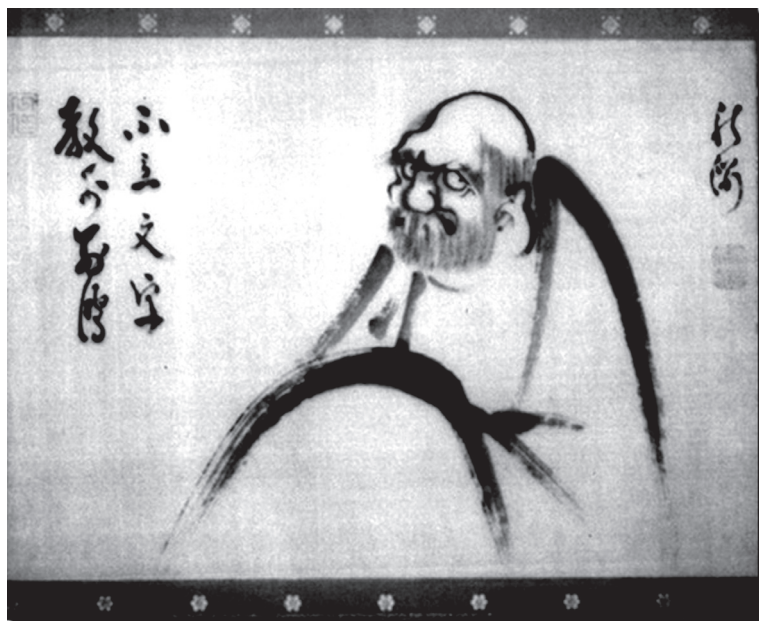
¹³ Meditația Zen în poziție șezândă. Pentru detalii exhaustive, vezi Cap. VII.

buddhiste pe întreaga perioadă a dinastiei Sung (976-1126) și a dinastiei Sung de Sud (1127-1367). Este vremea când confucianismul asimilează anumite precepte buddhiste, în special Zen, schimbându-se astfel în profunzime și dând la iveală așa-numita filosofie speculativă¹⁴. În timpul dinastiei Ming (1368-1659), celebrul erudit confucianist Wang Yang Ming¹⁵ adoptă principiile fundamentale Zen și creează o școală grație căreia Zenul va exercita o puternică influență asupra cărturarilor, oamenilor politici și militarilor din China și Japonia.

În Japonia, el a fost introdus mai întâi ca religie specifică samurailor și castei militare, având un rol formator în viața multor eroi despre care putem citi în cărțile de istorie. Ulterior, datorită literaturii și artei, a reușit să se facă accesibil tuturor claselor sociale, sfârșind prin a influența fiecare aspect al vieții naționale. Japonia modernă i-a recunoscut virtuțile mai ales după războiul ruso-japonez, considerându-l instrumentul perfect pentru educarea tinerei generații.

¹⁴ Vezi *A History of Chinese Philosophy* de Ryukichi Endo și *A History of Chinese Philosophy* de Giichi Nakauchi.

¹⁵ Pentru a afla mai multe amănunte despre viața acestui mare erudit și militar (1472-1529), a se consulta volumul *A Detailed Life of O Yo Mei* A de Takejiro Takase și de asemenea *O-yo-mei-shutsu-shin-sei-ran-roku*.

Bodhidharma, primul patriarh al Zenului în China

CAPITOLUL I

ZENUL ÎN CHINA

1. Originea indiană a Zenului

Astăzi, putem găsi discipoli ai Zenului veritabil doar printre buddhiștii japonezi. Nu-i dăm de urmă în așa-zisa *Evanghelie a lui Buddha* și nici nu-l mai aflăm în China sau în India. Ceea ce știm cu certitudine este că preceptele Zen provin de la însuși Buddha Śakyamuni, dacă nu chiar din perioada pre-buddhistă. Nu trebuie uitat că inițiații brahmani practicau meditația, sau Dhyāna¹⁶, încă din timpuri imemorabile.

Reținându-și suflurile, cel ce-și stăpânește toate mișcărilor va respira încetinit pe nări. Fără greș, înțeleptul își va înfrâna mintea, acest car tras de cai nărăvași.

El va alege pentru exerciții un loc neted, curat, fără pietricele, departe de foc și de praf, învăluit de sunete binefăcătoare, cursuri de apă sau lacuri prin apropiere, umbrit, plăcut vederii, bine adăpostit.

¹⁶ „Dacă înțeleptul își menține corpul cu ale sale trei părți (piept, gât și cap) într-o poziție dreaptă, verticală, întorcându-și atenția către inimă, va trece cu bine prin toate vânturile ce pricinuesc spaima, căci se va afla în luntrea lui Brahman”.

Primele forme sub care Brahman se înfățișează celor care practică Yoga sunt: ceața fumegândă, soarele, focul, vântul, incandescența, fulgerele și o lună de cristal.

Când apar pământul, apa, lumina, căldura și eterul, când apar virtuțile, cele de cinci feluri, atunci cel care și-a forțat corpul prin focul practicii Yaga nu va mai cunoaște boala, bătrânețea și durerea.

Se spune că primele roade ale Yogăi sunt ușurința mentală și corporală, lipsa bolii, reechilibrarea interioară, o voce plăcută, o mireasmă dulce și o cantitate redusă de secreții.

(*Svet. Upanișad*, ii, 8-13)

Cea mai înaltă stare de conștiință survine atunci când cele cinci instrumente de cunoaștere (simțurile) împreună cu mintea nu mai sunt afectate de stimuli iar intelectul și-a încetat goana.

Yoga este tocmai această disciplinare completă a simțurilor. Totuși, practicantul nu trebuie să se lase obsedat de absența gândurilor, căci Yoga nu poate fi ținută pe loc.

(*Katha Upanișad*, ii 10, 11)

Pentru a se putea concentra asupra obiectului meditației, practicantul va trebui să-și stăpânească suflurile, să-și disciplineze simțurile, să se dedice meditației, să-și focalizeze atenția, să urmeze calea introspecției și să realizeze unirea completă (*samādhi*). Iată cele șase fațete ale Yogăi. Experimentându-le, înțeleptul va întâlni pe creatorul de culoarea aurului, stăpânul, pe Brahman în persoană, cauza primă; apoi, depășind binele și răul, el va face astfel încât totul [respirație, organe de simț, corp etc.] să fie una în Marele Nemișcat (Brahman).

(*Maitr. Upanișad*, vi. 18)

Iată cum este descrisă altundeva modalitatea de focalizare a atenției spre interior (*dharana*):

Dacă practicantul presează cu vârful limbii în cerul gurii, stăpânindu-și vocea și calmându-și gândurile și fluxul respirator, îl va putea vedea pe Brahman prin cunoaștere discriminativă (*taraka*). Când, după încetarea activității mentale, el își vede propriul Sine, mai mic ca firul de praf dar strălucind precum Sinele Suprem, el percepe identitatea dintre Sinele propriu și Sine, devenind lipsit de Sine. Acum, el depășește orice limitare, fiind fără cauză, complet absorbit în starea de conștiință pură. Acesta este misterul ultim, eliberarea finală.”

(*Maitr. Upanișad*, vi. 20)

Amrtab. Upanișad, 18, descrie trei modalități de a sta așezat – anume, postura Lotus (*Padmāsana*), cu picioarele încrucișate dedesubt; postura diagramei mistice (*Svastika*); și așa-numita postură favorabilă (*Bhadrāsana*); în vreme ce *Yogacikha* recomandă postura Lotusului, cu atenția îndreptată spre vârful nasului, mâinile și tălpile strâns unite.

Însă primii buddhiști au considerat așa-numitul Zen brahmanic ca fiind heterodox față de cel propus de Buddha.¹⁷ Zenul

¹⁷ Autorul anonim al *Lankavatara Sūtra* (text fundamental al Zenului) face distincția între Zenul heterodox și Zenul Hinayāna, apoi între acesta din urmă și cel din Mahāyāna, pe care-l numește Zenul sacru a lui Buddha. Mulți sunt convinși ca *Lankavatara Sūtra* conține doctrina Mahāyāna ce a fost înfățișată ulterior de către Așvaghōsa în *Craddhotpada śāstra*. Sūtra a fost tradusă inițial în chineză de Gunabhadra în 443 d. Ch., apoi de către Bodhiruci în 513 d. Ch. și de Ciksana în 700-704 d. Ch. Textul este faimos grație profetiei legate de Nāgārjuna, pe care o redăm alăturat: După Nirvāna lui Tathāgata/Va fi cineva în viitor/Ascultă-mă bine, o, Mahatma/Cineva care-mi va vesti Legea /În țara cea mare din Sud/Va fi un venerabil bhiksu/ Pe numele său Bodhisattva Nāgārjuna/Ce va spulbera nălucirile despre Astika și Nastika/Va propovădui oamenilor Calea (*Yana*) mea/Legea Supremă Mahāyāna/Și va atinge Pramudita bhumi.

provine din Iluminarea pe care a experimentat-o Śakyamuni la vârsta de treizeci de ani, în timp ce medita așezat sub Arborele Trezirii (*Bodhi*). Se spune că, după ce a ajuns la cunoașterea adevărului ultim, Buddha ar fi afirmat: „Toate formele de existență, însuflețite sau nu, au parte de Trezire deodată”.

Potrivit tradiției¹⁸, Śakyamuni și-a încredințat misterioasa doctrină „de la minte la minte” celui mai vechi discipol pe numele său Mahakaśyapa cu prilejul conciliului care a avut loc pe Muntele Vulturului Sacru. Fiind recunoscut ca primul patriarh, Mahakaśyapa a transmis la rândul său învățătura celui de-al doilea patriarh pe nume Anānda, ajungându-se astfel la Bodhidharma, cel de-al douăzeci și optulea patriarh¹⁹. Nu ne putem pronunța asupra acurateții datelor istorice, dar trebuie menționat că lista cu numele celor douăzeci și opt de patriarhi cuprinde mulți învățați eminenți ai școlii Mahāyāna, ca și ai altor școli din interiorul buddhismului, precum Aṣvaghōśa²⁰, Nāgārjuna²¹, Kanādeva²² și Vasubhandhu²³.

¹⁸ Vezi Anexa, nota *De la minte la minte*.

¹⁹ Vezi Anexa, nota *Cei douăzeci și opt de patriarhi*.

²⁰ Unul dintre fondatorii buddhismului Mahāyāna, care s-a bucurat de un ecou considerabil în sec. I d. Ch.. Biografia sa a fost tradusă în chineză de către Kumarajiva în 401-409 d. Ch. Principalele sale lucrări sunt: *Mahāyānacradhotpada*, *Mahalankara-Sūtra-śāstra*, *Buddha caritakavya*, *Dvadcanikāya-śāstra*, *Astadacakaca-śāstra*.

²¹ Fondatorul școlii Madhyamika din cadrul buddhismului Mahāyāna, care a trăit în secolul II d. Ch. Biografia lui a fost tradusă în chineză de către Kumarajiva în 401-409 d. Ch. Îi sunt atribuite douăzeci și patru de cărți, dintre care amintim: *Mahaprajñā-ramita-śāstra*, *Madhyamika-śāstra*, *Prajnyadipa-śāstra*.

²² Numit uneori Aryādeva, el este un succesori al lui Nāgārjuna. Biografia lui a fost tradusă în chineză de către Kumarajiva în 401-409 d. Ch. Dintre operele sale, amintim: *Cata-śāstra*, *Śāstra lui Bodhisattva Deva despre respingerea celor patru școli eretice Hinayāna*.

²³ Fratele mai tânăr al lui Asanga, Vasubandhu este un reprezentant de frunte al buddhismului Mahāyāna din secolul al-V-lea d. Ch. Lui îi sunt atri-